

OS CABAZOS DE MADEIRA NO EO-NAVIA

Carlos Xesús Varela Aenlle

Dentro das tipoloxías de cabazos existentes na comarca asturiana do Eo-Navia, atopamos dúas esencialmente, chamadas polos etnógrafos como tipoloxías tipo “Ribadeo” e tipo “Mondoñedo”, denominacións que serían moito máis axeitadas se se referisen ás comarcas mariñás central e oriental. Pero, dentro desta clasificación xeral, existen varias subtipoloxías.

Unha desas subtipoloxías que os etnógrafos non miraron moito nela caracterízase por un feito peculiar: a cámara de madeira abrangue toda a superficie posíbel sustentándose sobre muros de cachotería ou mesmo sobre pequenas pedras ademais destes muros.

É unha subtipoloxía que non é allea ás comarcas veciñas luguesas, e así atopamos exemplares nos concellos da Pontenova (Vilameá, A Ermida, Folgueirúa), Riotorto, Alfoz, etc. Presenta semellanzas importantes co denominado cabazo tipo “Mondoñedo”, pero a gran diferenza é que os muros nesta tipoloxía acadan até o lousado. No caso desta subtipoloxía a cámara de madeira está delimitada pola rateira.

Na comarca do Eo-Navia localízanse nos concellos de Taramundi, Santiso de Abres, Castropol, Tapia de Casarego e Navia, tendo constancia que existiron no concello de El Franco. Ademais algúns exemplares aparecen no veciño concello de Valdés.

Os primeiros autores que se decatan da súa presenza son Efrén García Fernández, que debuxa un exemplar de Seares (Castropol) nunha das súas obras en 1979, e Jesús López-Cancio Fernández, ex-alcalde de Tapia de Casarego, que fará unha descrición interesantísima desta subtipoloxía nun inventario realizado do seu concello no ano 1985. Posteriormente, outro autor, no ano 2006, Javier Fernández-Catuxo, nun inventario de hórreos e cabazos dos concellos de Castropol e Ribadeo, promovido pola asociación “Ponte dos Santos” a través da iniciativa europea Leader Plus contempla tamén con interese esta subtipoloxía.

É certo que o número de exemplares existentes hoxe en día é escaso, pero non dubidamos que noutros tempos deberon existir máis debido a que se trata dunha

Prado - Santiso de Abres.

subtipoloxía que presenta unha maior fragilidade de conservación con respecto ás tipoloxías máis comúns de cabazos. Por outra parte, todo parece indicar que nalgúns inventarios este tipo de cabazos se catalogou baixo a denominación xeral de hórreo.

Así mesmo estes exemplares non presentan practicamente elementos decorativos, aspecto que se constata noutros semellantes nas comarcas veciñas como un da Ermida (A Pontenova), pero si algún deles presenta restos de pintura nas doelas (Río de Seares) ou unha talla pequena no de Prado de Riba (Santiso de Abres).

Faremos unha descrición e unha análise dos exemplares conservados segundo os concellos:

1. TARAMUNDI

O único exemplar está na "Casa Benito" de Vilarede, parroquia de Ouria, sendo de grandes dimensións, con

dúas cepas de cachotería, amplas rateiras de lousa e cámara de madeira de doelas con dous corpos xa que posúe corredor aberto ao exterior en dous ocios separados por un balaústre, sobrevigos encaixados, conxunto de cangos interiores e lousado a catro augas de lousa con algúns penedos (pedras que sosteñen as lousas contra o vento).

Nas esquinas hai catro vigas verticais e a cámara sostense con varias traves. Os informantes dubidan se sempre estivo así ou é froito dun derrube dos muros laterais que chegaban até o lousado, producíndose entón unha modificación dun anterior cabozo tipo "Mondoñedo".

2. SANTISO DE ABRES

Neste concello só coñecemos dous exemplares, un na Casa da Granda, moi preto da capitalidade do Chao e outro na localidade de Prado de Riba.

Prado - Santiso de Abres.

Santiso de Abres.

O primeiro exemplar, ben proporcionado, está sustentado en dúas cepas de cachotería a distinto nivel que rematan en dúas rateiras de lousa dunha soa peza e unha cámara de madeira apoiada en dúas trabes lonxitudinais onde encaixan outras dúas laterais.

Na fachada, orientada ao sur, nas esquinas aparecen dúas vigas de madeira que tamén encaixan nas trabes. O conxunto de doelas refórzase cunha zarrancha horizontal e catro en sentido oblicuo e os sobrevigos adoptan o mesmo encaixe cás trabes. O lousado ten unha estrutura de madeira con cangos dispostos lonxitudinal e lateralmente sobre os que van as lousas, que son máis anchas nos vértices e que xunto ao cabalete están reforzadas con pedras irregulares como protección contra o vento. A cubrición é a catro augas.

Nun dos laterais está a porta á que se accede sobre unha lousa posta enriba dunha das rateiras. A disposición das zarranchas lembra o exemplar existente na Casoa en Río de Seares (Castropol), aínda que neste caso son máis curtas en lonxitude e grosor.

O segundo exemplar está situado na Casa de Bernardo de Prado de Riba, situado en desnivel cunha cepa máis grande cá outra e presenta moitas semellanzas có anterior. A cámara de madeira está orientada ao sur, formada por doelas que se reforan con zarranchas horizontais e diagonais. Ten unha parte con doelas máis grosas que faría de despensa no interior e unha serie de cangos que soportan o lousado cuberto con pedras nos vértices do cumo. Un feito insólito é que posúe unha talla na

madeira dunha das doelas como imitando unha especie de pequeno abano.

3. CASTROPOL

Tres exemplares e os tres situados na parroquia de Seares, dous na localidade de Vilavedelle e un en Río de Seares. Son de grande calidade arquitectónica e ademais presentan certas particularidades que os fan únicos na comarca do Eo-Navia, especialmente dous deles.

O primeiro dos exemplares está situado en Río de Seares nunha casa nobiliaria do século XVIII chamada "A Casoa". Trátase dun cabazo sobre cepas abondo altas de cachotería e recebadas que rematan con tres pés de pedra coas súas rateiras correspondentes. Pés que están unidos con cachotería entre eles pero que seguramente noutros tempos estarían exentos. As trabes lonxitudinais e as laterais encaixan unhas nas outras e na fachada como punto de apoio para evitar o seu derrubamento púxose un gran pau de sustentación.

A cámara é de doelas verticais de semellante grosor, reforzadas cunha zarrancha horizontal e dúas oblicuas, tanto nos lados longos como nos curtos. A estrutura remata cos sobrevigos lonxitudinais e laterais encaixados e un bo número de cangos que soportan o lousado a catro augas. Na parte traseira da cámara aínda mantén a coloración vermella nas doelas. En conxunto, trátase dun magnífico cabazo polas súas dimensións e esvelteza.

Seares - Castropol.

O segundo cabazo pertence á “Casa del Floro” na parte de enriba de Vilavedelle. Arquitectonicamente é un exemplar máis elaborado no traballo de carpintería. Susténtase sobre dúas cepas de cachotería de areísca sen rateiras. As trabes encáixanse unhas nas outras, existindo nas esquinas unhas vigas verticais de maior grosor cás doelas. O conxunto de doelas salienta polo seu bo escuadre e a utilización de cravos, tendo ademais unha zarrancha de reforzo na parte central dos lados máis longos.

A cuberta é a dúas augas, aspecto non tan frecuente e que nos fai supoñer que a súa antigüidade é menor con respecto aos outros exemplares existentes na parroquia de Seares. Os cangos da estrutura interna do lousado dispóñense seguindo a vertente e cun escuadre lineal moi elaborado.

O terceiro, pertencente á “Casa del Redondo”, na parte de abaixo de Vilavedelle, é un exemplar de grande interese, malia atoparse nunhas condicións moi deficientes, cunha forte inclinación cara a un lado. Curiosamente os elementos sustentantes son pedras de areísca coa súa respectiva rateira, moi semellante a outros modelos de cabazos galegos e de hórreos asturianos. Sobre elas

encáixanse as trabes de carballo e para evitar o seu derrube o espazo entre os pés cubriuse con ladrillo.

A cámara de doelas verticais atópase abondo deteriorada e presenta restos de zarranchas en forma de cruz que as reforzan. O lousado é a catro augas e nos vértices presenta tella resultado dunha reforma posterior. Trátase dun exemplar que polo seu interese precisaría unha restauración seria.

4. TAPIA DE CASAREGO

Neste concello existiron varios exemplares durante o século XX, hoxe en día só temos dous. O autor Jesús López-Cancio Suárez nun inventario no ano 1985 contabiliza cinco.

Entre os desaparecidos, está o da “Casa de Barroso” en Villarín, parroquia da Roda, desfeito para construír no seu lugar unha nave gandeira. Tratábase dun exemplar duns catro metros de longo por un de ancho e tres de altura, sustentado por catro pés cilíndricos revestidos de zinc, unha cámara de doelas de carballo, trabes encaixadas ao igual cós sobrevividos, catro vigas verticais nas esquinas

e cubrición de lousa. No ano 1985 coidaba o propietario que tiña máis de cen anos de antigüidade. O seu uso era para gardar o millo e os produtos da matanza do cocho.

O segundo desaparecido foi o de "Casa de Xusta" de Pellogra, parroquia da Roda, que constaba en 1985 dunha altura de catro metros, outros catro de longo e 1,20 de ancho. Polos informantes sabemos que desapareceu hai uns nove ou dez anos, polo tanto no ano 2001 ou 2002 aínda estaba en pé. Os pés como eran de madeira podrecheran e substituíronse por placas de formigón.

Moi cerca do anterior e segundo tamén os informantes existiu outro de cámara de madeira na "Casa Veiguelo" de Pellogra haberá máis de cincuenta anos. No inventario de 1985 aparece un de ladrillo que substituíu a este anterior e que polas súas características sería moi distinto.

Outro que se nomea no inventario de 1985 é o de "Casa de Barrera" en Salave, no lugar da Pica, que se empregaba para o secado do millo pero que xa se atopaba en moi mal estado e que era considerado como de época recente.

Vilavedelle - Castropol.

Un dos existentes hoxe en día é o de "Casa de Campanera" en Santellos, parroquia da Roda, sustentado en dúas placas de formigón, consta dunha estrutura enteiramente de madeira formada por traves encaixadas, catro vigas verticais, cámara de doelas máis coidadas nos laterais que nos lados lonxitudinais (onde son máis irregulares), sobrevigos encaixados, cangos ben escuadrados e cuberta a dúas augas con lousa. É un exemplar que presenta xa unha inclinación importante e que precisaría unha boa conservación.

O outro que se conserva, segundo Jesús López-Cancio Suárez procedía dun traslado do concello de El Franco e atópase na "Casa de Zorito". É un exemplar moi tosco,

resultado posibelmente do traslado e moi desfigurado, que se apoia en dúas placas de formigón, catro vigas verticais, tres traves (unha central e dúas laterais lonxitudinais) e dúas pequenas laterais, cámara de doelas pintadas de verde ao igual cá porta, sobrevigos pouco labrados e cubrición a dúas augas con chapas de fibrocemento nas vertentes e no cumio.

5. NAVIA

Posiblemente trátase do concello da comarca do Eo-Navia que conserva máis exemplares, contabilizando até seis,

Santellos - Tapia de Casarego.

aínda que un deles con certa singularidade xa que presenta un muro lateral até o lousado.

Un dos exemplares pertence á “Casa La Torre”, na localidade de Sante, parroquia de Anlleo. É de bastante altura para este tipo de cabazos, sustentándose en dúas cepas de mampostería e grosas rateiras que suxeitan unha cámara de doelas verticais delgadas e un sector delas grosas onde se sitúa interiormente a despensa. As doelas refórzanse con zarranchas horizontais interiores. A cuberta é de lousa con tellas de época posterior no vértice das arestas do lousado. É de bastante antigüidade, porque os donos recordan que xa existía na época dos seus avós, polo tanto podería ser de finais do século XVIII ou principios do século XIX. Accédese a el por un lateral a través dun patín e curiosamente está orientado ao oeste.

Outro deles está situado na localidade de Carbayal, da parroquia de Polavieya, na casa denominada “Muñalén”, está feito integramente en madeira sobre cepas de can-

tería con rateiras monolíticas. A cámara é de doelas e táboas e o seu acceso é a través dun patín central.

O resto dos exemplares do concello de Navia aparecen na localidade de Las Escas (parroquia de Polavieya); en Salcedo (parroquia de Villanova) na Casa Quevedo, sobre muro e cepa de mampostería, podéndose datar no século XIX; en Talarén (parroquia de Villanova) nunha casa próxima a outra chamada “La Mallada”, que recorda algunhas subtipoloxías portuguesas e feito entorno á década de 1960; e outro en Villapedre, con planta rectangular, con cuberta a catro augas, cámara de madeira e coa particularidade de presentar un muro lateral na fachada noroeste que o protexe dos axentes atmosféricos, e que parece estar datado no século XIX.

No veciño concello de Valdés existen tamén algúns exemplares desta subtipoloxía como un en Busto, outro en Taborcías e constatamos un terceiro, xa desaparecido, en Caneiru, preto da praia de Cueva e que estaba detrás dun restaurante.

Sante - Navia.

CONCLUSIÓNS

Unha subtipoloxía pouco estudada, da que temos moi poucos exemplares, algúns deles de enorme interese, con características moi comúns: normalmente presentan cepas de cachotería ou pés xa de xeito excepcional, unha cámara de madeira enteira e unha cuberta de lousas a catro ou dúas augas. No Eo-Navia é, sen dúbida, un elemento da arquitectura popular sobresaínte e posúe unha gran fragilidade na súa conservación.

Bibliografía:

FERNÁNDEZ-CATUXO, Javier: *Cabazos e hórreos nos concellos de Castropol e Ribadeo*, Asociación Ponte dos Santos, Ribadeo, 2006.

FERNÁNDEZ RIESTRA, Francisco Xosé: *Catálogo Urbanístico de Navia (Sección Etnografía)*, 2006 (Inédito).

GARCÍA FERNÁNDEZ, Efrén: *Hórreos, paneras y cabazos asturianos*, Caja de Ahorros de Asturias, Oviedo, 1979.

LÓPEZ-[CANCIO] FERNÁNDEZ, Jesús: "El hórreo en el municipio de Tapia de Casariego. Fin de una transición", *Actas del Primer Congreso Europeo del Hórreo*, Editorial Compostela S. A., Santiago de Compostela, 1985, 267-290.

VARELA AENLLE, Carlos Xesús: "Os cabazos da parroquia de Seares (Castropol)", *Libro de las Fiestas del Carmen 2005*, Comisión de Fiestas de Seares, 2005.

VARELA AENLLE, Carlos Xesús / FERNÁNDEZ RIESTRA, Francisco Xosé: "A arquitectura popular da comarca del Eo-Navia", *Actas del II Congreso Europeo del Hórreo en la arquitectura rural*, Foro Cultural del Noroeste, Santiso de Abres, 301-330.